

Elīna Guščika

ELVĪRA ŠNORE UN LATVIJAS AGRĀ DZELZS LAIKMETA PĒTNIECĪBA*

IEVADS

Elvīra Šnore (dzim. Vilciņa, 1905–1996) ir atstājusi nozīmīgu mantojumu Latvijas arheoloģijas zinātnē, tajā skaitā Latvijas agrā dzelzs laikmeta (1.–4. gs.) pētniecībā. Arheoloģe kopumā veikusi izrakumus apmēram 70 arheoloģiskajos pieminekļos, publicējusi 165 zinātniskus un populārzinātniskus darbus.¹ Gandrīz trešdaļa pētījumu saistīta ar Latvijas agrā dzelzs laikmeta jautājumu risināšanu. No profesionālajiem arheologiem tieši E. Šnore veikusi visvairāk izrakumu Latvijas agrā dzelzs laikmeta pieminekļos.² Arheoloģes 1993. gadā publicētā monogrāfija par agrā dzelzs laikmeta uzkalniņiem Latvijas austrumu daļā³ joprojām ir pēdējais apjomīgākais šim aizvēstures posmam veltītais pētījums un uzskatāms par hrestomātisku darbu agrā dzelzs laikmeta izpētē.

Arheoloģes zinātniskā darbība aptver ilgu laika posmu – no 20. gs. trīsdesmitajiem gadiem līdz pat deviņdesmito gadu sākumam. Lai kā, kad E. Šnore sāka patstāvīgus pētījumus Latvijas arheoloģijā, jau bija uzkrāts nozīmīgs agrā dzelzs laikmeta artefaktu materiāls un nostiprinājusies mūsdienās pieņemtā aizvēstures periodizācija, tomēr informācija par pašu laikmetu bija vēl visai nepilnīga. Pirmie dokumentētie izrakumi 1.–4. gs. arheoloģiskajos pieminekļos veikti jau 19. gs., taču agrais dzelzs laikmets kā atsevišķs posms Latvijas aizvēsturē vēl netika izdalīts. Balstoties galvenokārt uz tolaik uzkrāto senlietu materiālu, pirmajos Latvijas arheoloģijai veltītajos apkopojosajos darbos – 1896. gadā izdotajā X Viskrievijas arheologu kongresam veltītajā katalogā un 1913. gadā publicētajā Baltijas arheoloģiskā materiāla pārskatā attiecīgi Rihards Hausmans un Makss Eberts Austrumbaltijas dzelzs laikmetu iedala trīs posmos: Priekškristus dzelzs laikmetā (6. gs. pr. Kr. – 1. gs.), pirmajā dzelzs laikmeta posmā jeb

* LETONIKA Raksts sagatavots Valsts pētījumu programmas “Letonika” ietvaros.

senākajā dzelzs laikmetā (1.–8. gs.) un otrajā dzelzs laikmeta posmā jeb jaunākajā dzelzs laikmetā (8.–13. gs.).⁴ Kā atsevišķu Latvijas aizvēstures posmu 1.–4. gs. izdala Harijs Moora 1926. gadā izdotajā Latvijas arheoloģijai veltītajā apkopojošajā darbā *Latvijas archaioloģija*.⁵ Šeit arī pirmo reizi lietots apzīmējums *agrāis dzelzs laikmets*. Ar to gan saprasts laika periods no 6. gs. beigām pr. Kr. līdz 400. gadam, kas iedalīts priekšromiešu posmā (6. gs. beigas pr. Kr. – 1. gs.) un romiešu posmā (1.–4. gs.). Taču jau trīsdesmitajos gados līdz ar plašākiem, sistemātiskiem pētījumiem 500. g. pr. Kr. – 1. gs. senvietās (Vārkavas Gavarišķi, Vārves Stīķi u.c.) priekšromiešu posms tika izdalīts kā patstāvīgs aizvēstures periods – Pirmskristus jeb senākais dzelzs laikmets. Pamazām nostiprinājās vienota, mūsdienās pieņemtā Latvijas dzelzs laikmeta četrdaļīgā hronoloģijas sistēma un terminoloģija, kur agrāis dzelzs laikmets aptver 1.–4. gadsimtu.⁶

E. Šnorei pirmā saskare ar agrā dzelzs laikmeta problemātiku bija vēstures studiju laikā Latvijas Universitātē 20. gs. divdesmito gadu otrajā pusē.⁷ Paralēli studijām E. Šnore darbojās arī Franča Baloža vadītajās Pieminekļu valdes ekspedīcijās. F. Baloža vadībā piedalījās arheoloģisko pieminekļu apzināšanā un izrakumos, to skaitā ar agro dzelzs laikmeta datējamā Slates sila kapulaukā.⁸ Par šo uzkalniņu kapulauku studiju ietvaros tapa arī pirmā plašākā arheoloģes publikācija.⁹ Patstāvīgus pētījumus arheoloģijā E. Šnore sāka 1932. gadā jau kā Valsts vēsturiskā muzeja Arheoloģijas nodaļas darbiniece (kopš 1933. gada Arheoloģijas nodaļas vadītāja).¹⁰

Līdz četrdesmito gadu sākumam E. Šnore aktīvi iesaistījās intensīvajā Latvijas arheoloģisko pieminekļu apzināšanas un izpētes darbā. Izrakumus arheoloģe veica dažādu aizvēstures posmu un vēsturisko laiku pieminekļos. Šajā salīdzinoši neilgajā laika posmā līdzās tādu personību kā Francis Balodis, Harijs Moora, Eduards Šturms, Rauls Šnore (arheoloģes dzīvesbiedrs), Pēteris Stepiņš u.c. darbībai Latvijas agrā dzelzs laikmeta izpētē E. Šnore veica izrakumus arī 14 ar šo posmu datējamās senvietās. Publikācijas par agrā dzelzs laikmeta tēmu trīsdesmitajos gados un četrdesmito gadu sākumā arheoloģei gan ir tikai dažas. Tomēr tieši šajā laikā agrā dzelzs laikmeta izpēte kļuva par vienu no galvenajām E. Šnores zinātniskajām interesēm. Agrā dzelzs laikmeta Austrumlatvijas uzkalniņu kapulauku analīze sākotnēji pat bija paredzēta kā disertācijas tēma.¹¹

Būtiskas pārmaiņas nesa Otrais pasaules karš. Gandrīz visi profesionālie arheologi bija spiesti pamest Latviju vai tika represēti.¹² Arī Rauls Šnore 1944. gadā organizēja ģimenei pārceļšanos uz Zviedriju, taču neveiksmīgi un pēc šī notikuma tika represēts.¹³ Turpretī Elvira Šnore, paliekot Latvijā, kļuva par vienīgo trīsdesmito gadu profesionālo arheologu paaudzes pārstāvi, kas šeit turpināja pētījumus senvēsturē. Uzreiz pēc kara E. Šnore vēl darbojās Centrālajā valsts

vēstures muzejā, bet kopš 1946. gada par arheoloģes darbavietu turpmākā mūža garumā kļuva Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures un materiālās kultūras institūts.¹⁴

Padomju okupācijas laikā E. Šnore agrā dzelzs laikmeta senvietu izpēti salīdzinājumā ar trīsdesmito gadu intensīvo darbību pievērsās daudz mazāk. Izrakumi veikti 13 ar agro dzelzs laikmetu datējamās senvietās. Tomēr šī perioda problemātika tieši vai netieši skarta aptuveni 45 publikācijās. Šajā laikā E. Šnores devums agrā dzelzs laikmeta izpētē saistās ar vēl kādu aspektu. Ņemot vērā iepriekšminētos vēsturiskos apstākļus, E. Šnore ar savu uzkrāto pieredzi un zināšanām bija kļuvusi par galveno skolotāju nākamajai arheologu paaudzei.¹⁵ Viņas vadītajos izrakumos pieredzi guva tādi vēlāk nozīmīgi agrā dzelzs laikmeta vietu un jautājumu pētnieki kā Jānis Graudonis, Vladislavs Urtāns, Jolanta Daiga u.c. Liela nozīme Latvijas arheoloģijas attīstībā bija faktam, ka E. Šnore turpināja uzturēt ciešus sakarus ar divdesmito – trīsdesmito gadu Baltijas agrā dzelzs laikmeta izpētē nozīmīgajiem igauņu arheologiem Hariju Mooru un Martu Šmīdehelmi, turklāt kā viena no vadošajiem valsts pētniekiem viņa nodibināja kontaktus arī ar tā laika redzamākajiem poļu, krievu, baltkrievu, lietuviešu u.c. valstu arheologiem.¹⁶

Ilgās zinātniskās darbības laikā interese par agro dzelzs laikmetu pētniecei nebija zudusi nekad. Par to liecina pašā mūža nogalē jau pēc Latvijas neatkarības atgūšanas iznākusi pēdējā arheoloģes monogrāfija, kas veltīta Austrumlatvijas agrā dzelzs laikmeta uzkalniņiem.¹⁷ Jau 20. gs. trīsdesmitajos gados aizsāktais pētījums kā E. Šnores plāna darbs apstiprināts tikai 1980. gada 30. decembra Vēstures institūta sēdē.¹⁸ Monogrāfija izdota, arheoloģei esot jau 88 gadu vecumā. E. Šnore nereti atgādinājusi saviem līdzgaitniekiem, ka par iemīļotu tēmu domāt nevajag ilgi, lai neiznāk kā viņai – darbu īstenot tikai mūža galā.¹⁹

Ņemot vērā visu iepriekšminēto, neapšaubāmi var teikt, ka Latvijas agrā dzelzs laikmeta pētniecības attīstību nav iespējams skatīt, neanalizējot E. Šnores zinātnisko darbību – tās gaitā gūtos rezultātus un atziņas.

ARHEOLOĢISKIE LAUKA DARBI

E. Šnore arheoloģiskos lauka darbus veikusi dažādos Latvijas agrā dzelzs laikmeta kultūru apgabalos – vadījusi izrakumus vairāku veidu agrā dzelzs laikmeta apbedījumu vietās un dzīvesvietās, kā arī apsekojusi daudzus šī posma pieminekļus. Pētījumiem veltīto laiku, entuziasmu, kā arī arheoloģes darbaspējas spilgti raksturo Zesercelmu un Razbuku kapulauku 1934. gada izrakumu dienasgrāmatās dokumentētā ekspedīcijas gaita: “Izbraucu 14. VI [pulksten] 7.15,

Daugavpili [esmu] 12.00. Gaidu līdz 17.00, kad ar autobusu [dodos] uz Černovku.”²⁰ – “Černovkā [nonāku pulksten] 19.00. [Dodos] 3 ½ km kājām līdz Kaldabruņas muižai, no kuras zēns palīdz aiznest pakas līdz Zesercelmiem [1 ½ km]. Zesercelmos roku visu piektdienu, sestdienu un svētdienu. Svētdienas vakarā pl. 22.00 aizbraucu uz Geidaniem. No Geidaniem 18. VI pl. 4.30 uz Siliņiem. Tur nonāku 6.30 rītā. Taisos gaidīt līdz vakaram uz vilcienu, bet laimīga tieku uz Viesīti ar preču vilcienu. Viesītē nonāku pl. 12.00. Sameklēju vedēju un pl. 14.00 izbraucu uz Razbukiem. Pl. 16.00 pēc stundas atpūtas [...] nostrādājam līdz saules rietam. Rok vēl 19. VI, noroku uzkalniņu, un pl. 23.00 izbraucam uz Viesīti. 20. VI pl. 7.55 ierodos Rīgā.”²¹

Vairākums izrakumu noticis agrā dzelzs laikmeta apbedījumu vietās. Šī perioda liecības E. Šnore atklāja jau savos pirmajos patstāvīgi vadītajos izrakumos 1932. gadā Lielpuderu akmeņu krāvumu kapulaukā.²² Trīsdesmito gadu pirmajā pusē arheoloģes vadībā izrakumi notikuši vēl vienā šī veida ar senāko un agro dzelzs laikmetu datējamā pieminekļi – Lazdiņu akmeņu krāvumu kapulaukā.²³ Gan Lielpuderos, gan Lazdiņos arheoloģiskie pētījumi veikti Pieminekļu valdes uzdevumā kā pārbaudes izrakumi, lai noskaidrotu Valsts vēsturiskajā mazuļē ienākušo ziņu un senlietu atradumu vietu raksturu.

Lielpuderi iekļaujas akmeņu krāvumu kapulauku Ziemeļvidzemes–Ziemeļlatgales izplatības areālā, bet Lazdiņu kapulauks – Ziemeļkurzemes izplatības areālā. Gan Lielpuderi, gan Lazdiņu kapulauks sastāvēja no viena akmeņu krāvuma, kas aizņēma attiecīgi 30 × 20 m un 42 × 20 m lielu neregulāras formas platību. Lielpuderi akmeņu krāvumā izpētīta tikai 14 × 1 m liela pārbaudes tranšeja, un nelielās izrakumu platības dēļ kapulaukā iegūti vien atsevišķi uz agro dzelzs laikmetu attiecināmi savrupatradumi (galvenokārt tekstilā un gludā keramika). Sākotnēji arī Lazdiņos ārēji nepamanāmā, zemē iedziļinātā krāvuma vietā tika iemērītas vairākas nelielas pārbaudes tranšejas, kuras vēlāk paplašinot izpētīts viss pieminekļis. Neskatoties uz to, ka Lazdiņu akmeņu krāvums ilgstošas aršanas rezultātā bija postīts, tas sniedza būtiskas liecības par akmeņu krāvumu kapulauku uzbūvi u.c. Turklāt par Ziemeļvidzemes–Ziemeļlatgales akmeņu krāvumu kapulaukiem trīsdesmitajos gados jau bija savākta diezgan plaša informācija,²⁴ bet Ziemeļkurzemē bija zināmi tikai divi šī veida ar agro dzelzs laikmetu datējami pieminekļi, no kuriem arheoloģiski pētīts viens (Kandavas Reinās).²⁵ Lazdiņu akmeņu krāvums ir pirmais un līdz pat šim brīdim vienīgais pilnībā izpētītais šī veida kapulauks Latvijas ziemeļrietumos.²⁶

Lazdiņu akmeņu krāvums bija veidots jau 1. g.t. beigās pr. Kr. Tas bija krauts uz pamatzemes no dažāda lieluma akmeņiem. Augsnes virskārta pirms krāvuma veidošanas norakta, iespējams, šādā veidā apbedījumu vietas teritorija bija līdzināta vai kā citādi iezīmēta. Vairā-

kās krāvuma vietās varēja novērot paralēlus, ZR–DA vai Z–D virzienā orientētus, no lielākiem akmeņiem izliktus 2,5–4 m garus un 1,5–2 m platus četrstūrus, kas aizpildīti ar sīkākām oļiem. Šajos ieslēgumos konstatētas galvenokārt senākā, bet arī agrā dzelzs laikmeta kapu liecības. Krāvuma dienvidu, dienvidaustrumu daļā mirušie bija apbedīti nededzināti (antropoloģiskais materiāls ļoti slikti saglabājies), bet tā rietumu daļā atklātas kremācijas liecības. Ugunskapu paliekas bija gan vienkārši izkaisītas krāvuma teritorijā, gan izvietotas vienkopus nelielās ligzdinās. Kā skeletkapu, tā ugunskapu raksturīga sastāvdaļa bija mirušajiem līdzīgi dotās senlietas – dažāda veida rotas, darbarīki un ieroči. Bez minētajām liecībām vairākās vietās krājumā atklātas arī atsevišķas oglītes un viena diametrā 1,5 m liela ugunsķura vieta.

Jāpiemin arī E. Šnores trīsdesmito gadu vidū dzīvesbiedra R. Šnores prombūtnes laikā vadītie darbi Makašānu Salenieku kapulauka akmeņu krāvumos.²⁷ Bez akmeņu krāvumiem kapulaukā bija arī smilšu uzkalniņi ar akmeņu konstrukcijām.²⁸

Skaitliski visvairāk izrakumu E. Šnore veikusi Latvijas agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos ar akmeņu riņķi. Kopumā viņas vadībā arheoloģiskie pētījumi notikuši 15 šī veida kapulaukos – Kalnabricos, Klētniekos, Ķebēnos, Ķuncos, Lejasoķēnos, Lejniekos, Melderišķos, Ratulānos, Razbukos, Sēlpils Saleniekos, Sāvienā, Stūreļos, Zesercelmos un Zvanītājos,²⁹ kā arī Putrās.³⁰ Intensīvākais uzkalniņu ar akmeņu riņķi pētniecības laiks bija 20. gs. trīsdesmitie gadi un četrdesmito gadu sākums, kad E. Šnore salīdzinoši īsā periodā Pieminekļu valdes uzdevumā izrakumus veica astoņos kapulaukos. Ilgajos padomju varas gados pētīti vien septiņi pieminekļi. Lielākoties visi šie izrakumi bija glābšanas darbi. No smiltīm veidotie uzkalniņi nereti bija ilgstoši un intensīvi apstrādāti – aparti un apsēti. Lauksaimniecībai traucējošie lieli akmeņi no uzkalniņu riņķiem visbiežāk izlauzti un izmantoti dažādiem celtniecības darbiem. Šāda veida postījumi īpaši bija skāruši Latvijas austrumu daļas pieminekļus. Tas galvenokārt skaidrojams ar vēsturiskajiem apstākļiem – Latgalē jau 19. gs. bija raksturīgs zemes dalījums sīkās zemnieku saimniecībās, līdz ar to – intensīvāks tās izmantojums.³¹ Jāpiemin arī, ka daļa uzkalniņu reljefa dēļ bija cietusi Pirmā pasaules kara laikā (Ķunci, Zvanītāji). Tāpat vizuāli labi pamanāmie un nereti ar teiksmainiem nostāstiem apvītie uzkalniņi stipri postīti mantraču darbības rezultātā. Putrās uzkalniņš bija pilnībā nopostīts, kapulauka teritorijā ierīkojot viduslaiku kapsētu, un par kādreiz šeit bijušo uzkalniņu liecina vien atsevišķu uz agro dzelzs laikmetu attiecināmu senlietu atradumi. Līdzīgā veidā agrā dzelzs laikmeta apbedījumi bija izpostīti arī, piemēram, Zvanītājos, kur gan pats uzkalniņš ar tam raksturīgo uzbūvi bija saglabājies, – uzkalniņu norobežojošais akmeņu riņķis izmantots kā vēlākās kapsētas žogs.

Līdzīgi kā akmeņu krāvumu kapulauki, arī uzkalniņi ar akmeņu riņķi dalāmi divās lokālās grupās. No E. Šnores pētītajiem kapulaukiem četri pieder uzkalniņu ar akmeņu riņķi rietumu grupas areālam (Kalnabrici, Klētnieki, Lejasoķēni, Putras), bet pārējie 11 – austrumu grupas areālam.³² Gan rietumu, gan austrumu grupas kapulauki sastāvēja no viena (Klētniekos, Lejasoķēnos, Lejniekos, Razbukos, Zesercelmos, Zvanitājos, iespējams, arī Putrās) līdz septiņiem (Sāvienā) plānā apaļiem vai ovāliem, sfēriskiem uzkalniņiem, kuru diametrs bija no 7 m (Sāvienā) līdz pat 20 m (Lejasoķēnos, Ratulānos), bet augstums no 0,45 m (Sāvienā) līdz 2 m (Saleniekos). Ņemot vērā izrakumu glābšanas raksturu, vairums pieminekļu netika izpētīts pilnībā. Kapulaukos, kas sastāvēja no vairākiem uzkalniņiem, izrakumi lielākoties veikti tikai apdraudētākajos uzkalniņos. Piemēram, Sāvienā no septiņiem izpētīti divi uzkalniņi, Stūreļos no pieciem izpētīts viens uzkalniņš. Par pilnīgi izpētītu uzskatāms Melderišķu kapulauks ar diviem uzkalniņiem (palicis neizrakts vien 12,5 × 3 m liels laukums I uzkalniņa rietumu malā), kā arī kapulauki, kas sastāvēja no viena uzkalniņa. Tiesa gan – pēdējā gadījumā pastāv varbūtība, ka kapulaukos sākotnējais uzkalniņu skaits bijis lielāks. Uzkalniņu pētniecības metode pamatā bija vienāda. Smilšu uzberums ar četriem starpprofilēm sadalīts sektoros, kas pa nelielām zemes kārtām norakti līdz pamatzemei (tādējādi veidojot pilnīgu objekta šķersgriezumu); pēc tam izpētīti arī starpprofilī. Izņēmums ir Klētnieku uzkalniņš, kas atradās sakņu dārzā, tādēļ izrakumus varēja veikt tikai pavisam mazā laukumā. Sākotnēji neliels pārbaudes laukums tika iemērīts arī Ķebēnos, jo bija šaubas par uzkalniņa piederību agrajam dzelzs laikmetam.

Lai arī vairums ekspedīciju bija neliela apjoma, visos šajos izrakumos E. Šnore papildinājusi un precizējusi jau iepriekš uzkrāto informāciju par uzkalniņu ar akmeņu riņķi izplatību, apbedīšanas tradīcijām u.c. jautājumiem. Līdz trīsdesmito gadu pirmajai pusei, kad E. Šnore aizsāka savus pētījumus, Latvijā jau bija zināmi apmēram 80 šī veida uzkalniņu kapulauki, arheoloģiski pētīti bija kādi 20 pieminekļi, taču ne vienmēr precīzi dokumentēti utt.³³ E. Šnore kļuva par uzkalniņu ar akmeņu riņķi austrumu grupas galveno pētnieci Latvijā. No trīsdesmito gadu otrās puses līdz pat mūsdienām bez E. Šnores izrakumiem arheoloģiskie pētījumi veikti vēl tikai vienā Latvijas uzkalniņu ar akmeņu riņķi austrumu grupas kapulaukā (Boķos).³⁴

Uzkalniņu uzbūve abu lokālo grupu kapulaukos pamatā ir līdzīga. Tie veidoti galvenokārt agrajā dzelzs laikmetā, ar smiltīm apberot akmeņu riņķu ierobežotā apaļas vai ovālas formas laukumā guldītus mirušos. Uzkalniņu pamatnēs atklātie pelnu–ogļišu slāņi liecina, ka pirms uzbūruma veidošanas iežogotais laukums nereti dedzināts. Visi E. Šnores pētītie uzkalniņi bija kolektīvas apbedījumu vietas

(taču jāmin, ka sastopami arī uzkalniņi ar vienu apbedīto³⁵). Kapi konstatēti dažādos uzkalniņa uzbēruma slāņos, senākie no tiem atrodas uz pamatzemes. Ņemot vērā plašos postījumus, tikai septiņos uzkalniņos (Ķebēnos, Lejniekos, Melderišķos, Ratulānos, Razbukos, Saleniekos un Stūreļos) atklāti vairāk vai mazāk neskarti agrā dzelzs laikmeta apbedījumi. Lielākais to skaits konstatēts Melderišķu kapulaukā. Melderišķu 1. uzkalniņā no kopumā septiņiem kapiem uz agrā dzelzs laikmeta beigām droši bija attiecināmi trīs, bet 2. uzkalniņā – astoņi apbedījumi. Atklātie neskartie kapi liecina, ka mirušie uzkalniņos 1.–4. gs. apbedīti nededzināti, guldīti dažādos virzienos izstieptā stāvoklī. Tā kā antropoloģiskais materiāls saglabājies ļoti slikti, precīzākas mirušo pozas vairumā gadījumu nebija nosakāmas. Tāpat kā akmeņu krāvumos apbedītajiem, arī šeit mirušajiem kapā līdzīgi dotas gan rotas, gan darbarīki, gan ieroči. Tieši senlietu materiālā (priekšmetu tipos utt.) galvenokārt ir vērojamas atšķirības rietumu un austrumu grupas pieminekļos.³⁶ Daudzos gadījumos gan austrumu, gan rietumu grupas areāla uzkalniņos neiztrūkstoša kapa sastāvdaļa bija visbiežāk kājgali un galvgali likti akmeņi. Vairāku kapu tuvumā atklātas arī ugunsgrāvis paliekas (Melderišķos, Razbukos). Lejnieku kapulauka uzkalniņā blakus apbedījumam uz pamatzemes atklāts 1,5 × 1,2 m liels pavards, kura pamats bija klāts ar jēla, oranža māla kārtu, virs tās blīvā krāvumā atklājās māla apmetuma fragmenti un keramikas lauskas. Šāda parādība Dienvidlatvijas uzkalniņos tika konstatēta pirmo reizi.³⁷

Uzkalniņi ar akmeņu riņķi neapšaubāmi ir E. Šnores plašāk pētītā agrā dzelzs laikmeta pieminekļu grupa, taču nozīmīgus izrakumus viņa veikusi arī Latvijas austrumu pierobežas agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulaukos bez akmeņu riņķa – Šķilbēnu Daņilovkas I un Dzilnaskalna kapulaukā.³⁸ Abos pieminekļos izrakumi notika 20. gs. piecdesmitajos gados PSRS ZA organizētās Igaunijas, Latvijas, Lietuvas, Baltkrievijas un Krievijas kompleksās arheoloģiskās, etnogrāfiskās un antropoloģiskās ekspedīcijas ietvaros rīkotajā t.s. ievada ekspedīcijā – Abrenes rajona apzināšanā 1951. un 1952. gadā.³⁹ No Latvijas PSR ZA Vēstures un materiālās kultūras institūta puses to vadīja E. Šnore, bet no PSRS ZA Materiālās kultūras vēstures institūta puses – S. Tarakanova. Šī ekspedīcija tika rīkota ar mērķi apzināt līdz šim mazāk pētītos Latvijas pierobežas reģionus (īpaši Daugavas augšteces rajonā), kur būtu vērojama vairāku etniski atšķirīgu kultūru (slāvu, somugru, baltu) saskare.

Abos minētajos kapulaukos tika konstatēti sfēriski, plānā apaļi un iegareni uzkalniņi, kurus ieskauj nevis akmeņu riņķis, bet gan izrakts grāvītis. Salīdzinājumā ar iepriekš apskatītajiem Austrumlatvijas kapulaukiem šeit uzkalniņu skaits bija ievērojami lielāks. Daņilovkas I kapulaukā konstatēti 49 uzkalniņi, bet Dzilnaskalnā – 22 uzkalniņi.

To lielums bija dažāds – diametrs variēja no 5 līdz 10 m, bet augstums – no 0,5 līdz 1 metram. Arī šie pieminekļi netika izpētīti pilnībā. Daņilovkas I kapulaukā izrakumi veikti septiņos uzkalniņos (vienā uzkalniņā izrakumus vadīja S. Tarakanova), Dzilnaskalnā – divos uzkalniņos. Pētījumiem izvēlēti mazāk postītie uzkalniņi, taču arī tiem izrakumu laikā galvenokārt uzbērumu centrālajā daļā atklātas izraktas bedres. Izrakumu metodika bija dažāda. Daņilovkas I kapulauka 1., 2. un 5. uzkalniņa centrālajā daļā iemērīts $4 \times 4 - 6 \times 6$ m liels laukums, bet malas atstātas neraktas. Pārējie uzkalniņi izpētīti pilnībā, izmantojot jau uzkalniņu ar akmeņu riņķi pētniecībā izstrādāto izrakumu metodi.

Izrakumos gūts nozīmīgs šo pieminekļu grupu raksturojošs materiāls. Līdz šiem izrakumiem līdzīga veida uzkalniņi bija konstatēti un pētīti tikai vēl Makašānu Salenieku kapulaukā, kur, kā jau iepriekš minēts, līdztekus uzkalniņiem atradās arī akmeņu krāvumi.⁴⁰ Latvijas teritorijā joprojām zināms maz šī veida pieminekļu – tikai seši kapulauki.⁴¹ E. Šnores pētījumos iegūtās liecības tādējādi ir būtisks avots šo apbedīšanas tradīciju izpētē.

Agrajā dzelzs laikmetā veidotie Daņilovkas I un Dzilnaskalna uzkalniņi uzbūves ziņā bija līdzīgi kā iepriekš apskatītie uzkalniņi – tie uzbērti no smiltīm, un pirms uzbēruma veidošanas uzkalniņa vieta īpaši iezīmēta. Piemēram, atsevišķos gadījumos uz pamatzemes pirms mirušā guldīšanas bērtas baltas smiltis (Dzilnaskalnā). Taču, kā jau minēts, to pamatnē nebija likts akmeņu iežogs, bet gan izrakts grāvītis (izrakumu metodikas dēļ visos gadījumos tas netika konstatēts). Dzilnaskalna kapulauka 1. uzkalniņam grāvītis bija 1 m plats un 0,5 m dziļš. Uzkalniņi Daņilovkas I un Dzilnaskalna kapulaukā bija gan individuālas, gan kolektīvas apbedījumu vietas (lielākais apbedījumu skaits – seši kapi – atklāts Dzilnaskalna 1. uzkalniņā). Mirušie apbedīti nededzināti, guldīti izstieptā stāvoklī dažādos virzienos (dominē Z–D un D–Z virziens). Tāpat kā Dienvidlatvijas uzkalniņos, arī šeit raksturīga kapu sastāvdaļa bija inventāra priekšmeti un pie mirušā liktie atsevišķie akmeņi. Taču kopumā senlietas mirušajiem līdzīgi dotas mazākā skaitā, turpretī kapu iezīmējušie akmeņi nereti bija daudz lielāki nekā iepriekš apskatītajos uzkalniņos. Dažādos uzbēruma slāņos bija novērojami arī pelnaini zemes laukumi – domājams, ugunsrituālu paliekas.

Bez plašajiem agrā dzelzs laikmeta apbedījumu vietu pētījumiem šī perioda liecības E. Šnore atklājusi arī sešās dzīvesvietās – gan pilskalnos, gan atklāta tipa apmetnēs. Agrā dzelzs laikmeta dzīvesvietas Latvijas teritorijā vispār zināmas daudz mazākā skaitā nekā apbedījumu vietas. Tas lielā mērā skaidrojams ar to, ka agrajā dzelzs laikmetā, mainoties saimnieciskajiem un sociālajiem apstākļiem, daudz izplatītākas kļuva arheoloģiski grūtāk identificējamās atklāta tipa apmetnes,

turpretī pilskalnu apdzīvotība samazinājās.⁴² Raksturīgi, ka lielāko daļu agrā dzelzs laikmeta dzīvesvietu E. Šnore pētījusi padomju laikā, kad atbilstoši marksistiskajā ideoloģijā valdošajai interesei par ražošanas spēkiem dzīvesvietu pētniecībai tika pievērsta īpaša uzmanība.⁴³ Sava nozīme agrā dzelzs laikmeta dzīvesvietu izpētē bijusi arī E. Šnores 1960.–1965. gadā vadītajai Sēļu I ekspedīcijai, kuras laikā veikti plaši izrakumi Daugavas krastos saistībā ar plānoto Pļaviņu hidroelektrostacijas būvi.⁴⁴ Jāmin, ka E. Šnore bija pirmā, kas pēckara laikā pievērsās plašiem apmetņu un pilskalnu pētījumiem Latvijā.⁴⁵

Agrā dzelzs laikmeta liecības E. Šnore atklāja divos Austrumlatvijas pilskalnās – t.s. vēlās švikātās keramikas kultūras apgabala Dignājas pilskalnā un uzkalniņu ar akmeņu riņķi areāla Asotes pilskalnā.⁴⁶ Jāmin, ka nevienā no tiem netika konstatēts neskarts šī perioda kultūrslānis ar kādām celtniecības paliekām. Tas visticamāk postīts vēlāko celtniecības un nocietinājumu darbu laikā. Par pilskalnu apdzīvotību agrajā dzelzs laikmetā liecina vien nedaudzie senlietu un keramikas atradumi. Jāņem gan vērā, ka šie pieminekļi netika izpētīti pilnībā. Piemēram, izrakumos Asotē izpētīta ceturtdaļa pilskalna plakuma. Nav izslēgts, ka kādā vietā pilskalnu plakumā var būt saglabāties neskarts agrā dzelzs laikmeta slānis.

Apskatāmā perioda liecības E. Šnore konstatēja arī četrās atklāta tipa apmetnēs – akmeņu krāvumu kapulauku areāla Kivtu, Nukšu un Ķīšukalna apmetnē,⁴⁷ uzkalniņu ar akmeņu riņķi areāla Piģēnu apmetnē (šeit izrakumi veikti Sēļu I ekspedīcijas ietvaros).⁴⁸ Lielākajā daļā no tām, līdzīgi kā pilskalnu gadījumā, iegūtas tikai atsevišķas ar agro dzelzs laikmetu datējamas senlietas un keramika (akmeņu krāvumu kapulauku areālā pārstāvēta galvenokārt gludā un tekstilā keramika, bet Piģēnu apmetnē – gludā keramika). Tikai Kivtu apmetnes izpētītajā 6600 m² teritorijā E. Šnore atklāja uz 1.–4. gs. attiecināmas celtniecības paliekas. Cirmas ezera krastā no vējiem pasargātā dabiskā ieplakā tika atsegtas šī perioda no akmeņiem krautu pavardu vietas un virszemes guļbūves tehnikā celtu, ap 5 × 6 m lielu ēku paliekas. Tāpat iegūtas liecības par metālu apstrādi.

Pie Latvijas agrā dzelzs laikmeta pētījumiem jāatzīmē arī E. Šnores veiktie pārbaudes izrakumi 1.–4. gs. atradumu vietās Zvārdes Grinertos un Dīcmaņos–Pilsīņkos.⁴⁹ Dīcmaņu–Pilsīņku kapulauks literatūrā minēts kā viens no nedaudzajiem zināmajiem agrā dzelzs laikmeta Latvijas dienvidu daļas (jeb uzkalniņu ar akmeņu riņķi rietumu grupas areāla) līdzējajiem kapulaukiem.⁵⁰ Tomēr ne vienā, ne otrā pieminekļi nekādas agrā dzelzs laikmeta liecības netika atklātas. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas arhīvā glabājas Pieminekļu valdes 1933. gada 6. jūlijā izdotas apliecības kopija, kur E. Šnore pilnvarota izdarīt izrakumus Rucavas Mazkatužu māju robežās.⁵¹ Rucavā atrodas arī viens no

nedaudzajiem zināmajiem Latvijas rietumu daļas agrā dzelzs laikmeta pieminekļiem – Mazkatužu kapulauks ar zemē ieraktiem apbedījumiem un virs tiem uzbūrtiem nelieliem smilšu uzkalniņiem.⁵² Tomēr nav nekādu ziņu, ka E. Šnore šajā kapulaukā būtu rakusi.

Paralēli izrakumiem jau kopš divdesmitajiem, trīsdesmitajiem gadiem E. Šnore savās vadītājās arheoloģiskajās ekspedīcijās veikusi arī pētāmo pieminekļu tuvākās apkārtnes apsekošanu.⁵³ Padomju laikā arheoloģes vadībā notika arī vairākas atsevišķas Latvijas austrumu daļas arheoloģisko pieminekļu apzināšanai veltītas ekspedīcijas. Agrā dzelzs laikmeta izpētē nozīmīga ir Vidzemes un Latgales apzināšana 1968. gadā.⁵⁴ Šajās ekspedīcijās E. Šnore gan apsekojusi jau zināmos arheoloģiskos pieminekļus, gan meklējusi vēl neregistrētas senvietas. Kopš divdesmitajiem, trīsdesmitajiem gadiem arheoloģe konstatējusi vienu iepriekš nezināmu nopostīta akmeņu krāvumu kapulauka vietu Viļakas virsmežniecības teritorijā,⁵⁵ atklājusi jaunus, iespējamus agrā dzelzs laikmeta uzkalniņus Madonas rajona Lazdauniekos,⁵⁶ Vaives pagasta Kalauzu mājās,⁵⁷ Višķu pagasta Galvānu Kapukalnā,⁵⁸ kā arī Atašienes Stalidzānos, Elkšņu Terbidānos, Brūveros un Karašānos, Sēlpils Krustaličos, Saukas pagasta Zvirgzdiņu mājās un Lones Palsānos.⁵⁹

Kopumā E. Šnore vadījusi arheoloģiskos izrakumus 27 ar agro dzelzs laikmetu datējamos dažāda veida kapulaukos un dzīvesvietās (sk. tab.). Paralēli izrakumiem viņa pēc senlietu atradumiem, ziņām un ārējām pazīmēm atklājusi ap 10, domājams, tieši uz 1.–4. gs. attiecināmu senvietu. Jāpiemin, ka ekspedīciju laikā E. Šnore arī apsekojusi lielu skaitu jau iepriekš zināmu agrā dzelzs laikmeta arheoloģisko pieminekļu, ziņojusi par to saglabātības pakāpi un vajadzības gadījumā – par izpētes nepieciešamību.

HISTORIOGRĀFIJA

Pamatojoties uz daudzskaitlīgajiem izrakumiem Latvijas agrā dzelzs laikmeta pieminekļos, E. Šnore šī aizvēstures posma problemātikai pievērsusies vairākās publikācijās. Aktīvo arheoloģisko lauka darbu laikā līdz 20. gs. astoņdesmito gadu pirmajai pusei vairākums E. Šnores agrajam dzelzs laikmetam veltīto publikāciju likumsakarīgi ir konspektīvas ikgadējas atskaites par konkrētu pieminekļu izrakumu rezultātiem.⁶⁰ Atsevišķi plašāki, analītiskāki darbi tapuši par Slates sila uzkalniņiem un Lazdiņu akmeņu krāvumu kapulauku.⁶¹ Tiesa gan – studiju laika publikācijā par Slates sila kapulauku secinājumi ir vēl visai īsi, lielāko daļu darba aizņem izrakumu dokumentācija. Konkrētiem agrā dzelzs laikmeta pieminekļiem veltīto publikāciju vidū nevar nepieminēt arī arheoloģes apjomīgo, kā disertācijas darbu tapušo monogrāfiju par Asotes pilskalnu.⁶²

Paralēli šiem darbiem E. Šnore publicējusi arī vairākus Latvijas agrajam dzelzs laikmetam veltītus apkopojošus darbus. Trīsdesmitajos gados, būdama Valsts vēsturiskā muzeja darbiniece, viņa veidojusi Pieminekļu valdes izdotu 1.–4. gs. senlietu katalogu.⁶³ Piecdesmitajos gados, pakļaujoties oficiālajām padomju varas izvirzītajām prasībām, E. Šnore kopā ar igauņu arheologu H. Mooru Latvijas agrā dzelzs laikmeta materiālu iekļāva marksisma teorijās balstītajā sabiedrības vēsturiskās attīstības shēmā. Kā pieredzējušākā Latvijas arheoloģe E. Šnore tika aicināta rediģēt 1952. gadā iznākušo H. Moora monogrāfiju *Pirmatnējā kopienas iekārta un agrā feodālā sabiedrība Latvijas PSR teritorijā*.⁶⁴ Tas ir pirmais darbs, kur visaptveroši parādās marksistiskās metodoloģijas un koncepcijas lietojums Latvijas arheoloģijā.⁶⁵ H. Moora jau 1948. gada nogalē E. Šnorei adresētā vēstulē raksta: “.. lūdzu, ķerieties klāt labošanai, visos gadījumos pilnīgi patstāvīgi [H. Mooras pasvītrojums], nekautrējieties iedziļināties un labot arī sīkumus, bez jebkādām formalitātēm ..”⁶⁶ Visticamāk, tas attiecināts ne tik daudz uz teorētiskajām atziņām kā uz faktoloģisko materiālu. Taču jebkurā gadījumā E. Šnore zināmā mērā uzskatāma par Latvijas arheoloģijas zinātnē zīmīgā darba līdzautori.⁶⁷ Šeit paustais skatījums uz agrā dzelzs laikmeta posmu atkārtots gadu vēlāk H. Mooras un E. Šnores jau oficiāli kopīgi veidotajā Latvijas senvēstures pārskatā izdevumā *Latvijas PSR vēsture*.⁶⁸ Abos iepriekšminētajos darbos atspoguļotā teorētiskā shēma kļuva par galveno un obligāto iezīmi agrā dzelzs laikmeta arheoloģiskā materiāla interpretācijā turpmākos 35 gadus.

Tomēr pati nozīmīgākā arheoloģes publikācija neapšaubāmi ir jau pieminētā 1993. gadā izdotā pēdējā monogrāfija *Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi Latvijas austrumu daļā*.⁶⁹ Tajā apkopota lielākā daļa E. Šnores veikto agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauku izrakumu materiālu, kā arī rezumētas atziņas vairākos ar tiem saistītos teorētiskos jautājumos (atsevišķi netiek apskatīts vien Daņilovkas I kapulauks, taču tā materiālā meklētas paralēles, risinot vairākus teorētiskus jautājumus).

Kopumā savās publikācijās E. Šnore pievērsusies dažādu ar Latvijas agro dzelzs laikmetu saistītu jautājumu izpētei. Netieši šī posma problemātiku viņa skārusi arī vairākos pamatā vidējam un vēlajam dzelzs laikmetam, kā arī vispārējiem Latvijas aizvēstures jautājumiem veltītos darbos.⁷⁰

Kā rāda publikācijas, E. Šnore visvairāk pētījusi agrā dzelzs laikmeta pieminekļu un dažādu parādību tipoloģijas un hronoloģijas jautājumus. Konkrētiem pieminekļiem veltītās publikācijās, kā arī monogrāfijā par Latvijas austrumu daļas uzkalniņiem arheoloģe sīki apraksta un sistematizē izrakumos iegūto materiālu – gan artefaktus, gan liecības par dažādām atklātajām parādībām. Jau 20. gs. trīsdesmitajos gados viņa mēģinājusi sistematizēt arī visu raksturīgāko

apskatāmā perioda senlietu materiālu.⁷¹ Pamatā dažādu priekšmetu un parādību datēšanā E. Šnore balstās uz 20. gs. divdesmito gadu beigās un trīsdesmitajos gados H. Mooras izstrādāto Latvijas agrā dzelzs laikmeta senlietu hronoloģijas sistēmu.⁷²

Pievēršoties konkrētu senlietu un dažādu citu atklāto liecību aprakstam un analīzei, E. Šnore neizbēgami skar arī dažādus ar agro dzelzs laikmetu saistītus saimnieciskos aspektus, piemēram, celtniecības attīstību.⁷³

Kopš 20. gs. trīsdesmitajiem gadiem E. Šnore nopietni pievērsusies agrā dzelzs laikmeta etniskās vēstures jautājumu risināšanai. Tie skatīti gan saistībā ar apskatāmā posma kultūras apgabalu un pieminekļu izpēti, gan mēģinot skaidrot vēlā dzelzs laikmeta Latvijas teritorijas iedzīvotāju etnoģenēzes jautājumus. Kā galveno pazīmi konkrēta apgabala iedzīvotāju etniskās piederības identificēšanā E. Šnore skata apbedīšanas tradīcijas.

Par akmeņu krāvumu kapulauku izcelsmi un etnisko piederību jau kopš 20. gs. divdesmitajiem, trīsdesmitajiem gadiem Latvijas arheoloģijā pamatā valda vienots viedoklis. Tāpat kā vairums pētnieku (E. Šturms u.c.),⁷⁴ arī E. Šnore jau kopš trīsdesmitajiem gadiem šos pieminekļus viennozīmīgi uzlūko kā vietējas izcelsmes parādību, kas attīstījusies no iepriekšējā posma Ziemeļlatvijas apbedīšanas tradīcijām – no akmeņu šķirstu uzkalniņiem.⁷⁵ Par to liecina gan līdzīgās kapulauku konstrukcijas, gan arī Lazdiņu kapulaukā atklātās 1. g.t. pr. Kr. beigu liecības. Arī etniskā ziņā arheoloģe, tāpat kā lielākā daļa pētnieku (piemēram, F. Balodis, M. Šmīdehelme, E. Šturms), akmeņu krāvumu kapulaukus saista ar somugriem.⁷⁶ E. Šnore mēģina šo pieminekļu etnisko piederību vēl precizēt, attiecinot tos protolībiešiem.⁷⁷ Kā spilgtāko apliecinājumu šim faktam E. Šnore min Latvijas akmeņu krāvumu kapulauku materiāla līdzību ar Igaunijā un Somijā sastopamo.

Sarežģītāks ir Latvijas dienviddaļas uzkalniņu ar akmeņu riņķi izcelsmes un etniskās piederības jautājums. Likumsakarīgi, ka E. Šnore etniskās vēstures problēmas galvenokārt risina saistībā ar viņas plašāk pētīto Latvijas austrumu daļu. Taču jāmin, ka tieši šī reģiona etniskā vēsture jau kopš divdesmitajiem, trīsdesmitajiem gadiem ir arī viena no vispār Latvijas arheoloģijā plašāk diskutētajām tēmām un šos jautājumus joprojām nevar uzskatīt par pilnībā atbildētiem.

Par Dienvidlatvijas uzkalniņu ar akmeņu riņķi izcelsmi literatūrā jau kopš trīsdesmitajiem gadiem pastāv divi atšķirīgi viedokļi – tie skatīti gan kā vietējas izcelsmes parādība (H. Moora), gan kā jaunu cilvēku grupu no ārpuses ienesta tradīcija (F. Balodis, Fēlikss Jākobsons).⁷⁸

Savā pirmajā plašākajā pētījumā par Slates sila kapulauku E. Šnore izvairās minēt kādus konkrētus uzkalniņu ar akmeņu riņķi izcelsmes

skaidrojums, vien norāda, ka tie Latvijas un Lietuvas teritorijā parādās aptuveni vienā laikā un vēlāk sadalās divās atsevišķās rietumu un austrumu grupās.⁷⁹ Padomju periodā atbilstoši marksistiskajai ideoloģijai šī vienlaicīgā uzkalniņu kapulauku parādīšanās Latvijas teritorijā agrajā dzelzs laikmetā bija jāinterpretē kā atbilde noteiktām sociālekonomiskām norisēm – tātad kā vietējas izcelsmes parādība.⁸⁰ Taču tajā pašā laikā apjomīgajā pētījumā par Asoti arheoloģe norāda, ka nepietiekamo materiālu dēļ pilskalna 1. g.t. pr. Kr. iedzīvotāju etniskās piederības jautājums paliek neatbildēts.⁸¹ Iespējams, tas attiecināts tikai uz konkrēto pieminekli, taču var arī pieņemt, ka šeit E. Šnore netieši norāda uz Austrumlatvijas 1. g.t. pr. Kr. un agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu ar akmeņu riņķi kultūras (ar ko viennozīmīgi saista 1.–4. gs. pilskalna atradumus⁸²) kontinuitātes jautājuma komplikētību un neskaidrībām.

Vēlākajos pētījumos E. Šnore nonāk pie secinājuma, ka uzkalniņus Latvijas austrumu daļā pamatā tomēr nav veidojuši autohtoni šīs teritorijas iedzīvotāji.⁸³ Tik plaša jauna veida pieminekļu izplatība, pēc viņas domām, nevarētu būt izskaidrojama bez jaunu cilvēku masu ieplūšanas. Tie švikātās keramikas kultūras areālā ienākuši no dienvidiem ap 2.–3. gadsimtu, un kā nozīmīgāko ienākšanas ceļu E. Šnore min 10–15 km plato Sēlijas valni. Par šādu iedzīvotāju migrācijas virzienu un konkrētu ceļu, viņasprāt, visspilgtāk liecina valodniecības dati – toponīmu līdzība Dienvidaustrumlatvijā un Austrumlietuvā, kā tā tieši Sēlijas vaļņa rajonā vērojamā vislielākā uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku koncentrācija. Paralēli izvīzītajai migrācijas teorijai E. Šnore arī norāda, ka agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi šeit seko iepriekšējā laika posma līdzīgām apbedīšanas tradīcijām, ko atspoguļo, piemēram, Gārsenes Bērzkalnu kapulauks – viens no nedaudzajiem līdz šim zināmajiem 1. g.t. beigu pr. Kr. švikātās keramikas kultūras uzkalniņiem.⁸⁴ Visticamāk arheoloģe ar to norāda uz ienācēju un vietējo iedzīvotāju mijiedarbības lomu agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu ar akmeņu riņķi kultūras izveidē. Par šādu varbūtību liecina arī viņas uzsvērtais fakts, ka agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi nereti veidoti švikātās keramikas kultūras dzīvesvietās (Ķebēnos, Melderišķos).⁸⁵

Diskutabls vienmēr bijis arī uzkalniņu ar akmeņu riņķi etniskās piederības jautājums. Vienprātīgi atzīts, ka visi šie uzkalniņi saistāmi ar austrumbaltiem, tāpat jau kopš trīsdesmitajiem gadiem uzkalniņu ar akmeņu riņķi areāla rietumu grupas pieminekļi viennozīmīgi skatīti kā zemgaļu priekšteču atstātas liecības (F. Balodis, H. Moora).⁸⁶ Turpretī par Latvijas austrumu daļas uzkalniņu ar akmeņu riņķi etnisko piederību pētnieku domas dalās. Tie saistīti gan tikai ar latgaļu izcelsmi (F. Balodis, R. Šnore) vai tikai sēļu etnoģenēzi (E. Šturms), gan ar vēl nediferencētu vai vāji diferencētu latgaļu–sēļu kopību (H. Moora).⁸⁷

Arī E. Šnore trīsdesmito gadu sākuma publikācijā par Slates sila kapulauku rietumu grupas uzkalniņus ar akmeņu riņķi viennozīmīgi saista ar zemgaļu priekštečiem, taču Latvijas austrumu daļas uzkalniņus vēl izvairās saistīt ar noteiktām baltu ciltīm.⁸⁸ Viņa tikai norāda, ka Austrumlatvijas agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos atklātie vidējā dzelzs laikmeta apbedījumi, kā arī šajā laikā no jauna uzbērtie uzkalniņi liecina par agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kultūras nepārtrauktu attīstību un kontinuitāti turpmākos gadsimtos. Trīsdesmito gadu beigās veidotajā agrā dzelzs laikmeta senlietu katalogā E. Šnore mēģina jau konkretizēt Austrumlatvijas uzkalniņu etnisko piederību un saista tos ar latgaļiem.⁸⁹ Visticamāk, tas pausts izdevuma redaktora un ievada daļas autora, kā arī arheoloģes skolotāja F. Baloža uzskatu ietekmē. Visos savos vēlākajos darbos, to skaitā arī pēdējā monogrāfijā, E. Šnore Latvijas austrumu daļas uzkalniņus ar akmeņu riņķi saista gan ar latgaļu, gan sēļu etnoģenēzi.⁹⁰ Kā galvenais arguments minēta jau Slatē konstatētā parādība – agrā dzelzs laikmeta pieminekļu nepārtrauktā izmantošana vēlākos gadsimtos. Tāpat kā nozīmīgs pamatojums šādam apgalvojumam izmantoti valodniecības dati – arheoloģe norāda, ka liela daļa toponīmu uzkalniņu kapu teritorijā sākas ar sakni *Sel-* un *Lat-*. Protolatgaļus un protosēļus E. Šnore skata kā divas diferenciētas ciltis, taču tajā pašā laikā atzīmē, ka līdzīgo apbedīšanas tradīciju dēļ nošķirt sēļu un latgaļu kultūru izplatības areālu agrajā dzelzs laikmetā ir ļoti sarežģīti.⁹¹ Kā argumentus konkrētu pieminekļu atribūcijai vienai vai otrai ciltij E. Šnore izmanto gan sēliskās kāpjošās intonācijas izplatības datus, gan pēcapbedījumu antropoloģiskos pētījumus (agrā dzelzs laikmeta apbedījumos gandrīz visi kauli ir iznīkuši un ļoti liela daļa kapu arī postīta). Kopumā ar sēļiem E. Šnore saista Daugavas kreisā krasta, kā arī Vidzemes uzkalniņu kapus, bet ar latgaļiem – Daugavas labā krasta uzkalniņu liecības.⁹² Taču, pamatojoties uz pēcapbedījumu antropoloģiskajiem datiem, arheoloģe pirmo reizi atsevišķus ar protolatgaļiem saistāmus agrā dzelzs laikmeta pieminekļus identificē arī Daugavas kreisajā krastā (Kunci, Ratulāni).⁹³

Jaunākajos Latvijas austrumu daļas pētījumos šāds agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu etniskās atribūcijas raksturojums tiek noraidīts. Piemēram, Andrejs Vasks un Arnis Rādiņš piekrīt F. Jākobsona jau trīsdesmitajos gados izvīrītajam apgalvojumam, ka latgaļi Latvijas teritorijā ienākuši tikai līdz ar iepriekš šajā reģionā netipisko līdzeno kapulauku parādīšanos vidējā dzelzs laikmeta beigās.⁹⁴ Tādējādi Latvijas austrumu daļas uzkalniņi ar akmeņu riņķi saistāmi vienīgi ar sēļu priekštečiem. E. Šnore līdzeno kapu parādīšanos savukārt skata kā vietējas izcelsmes parādību – kā pakāpenisku apbedīšanas tradīciju nomaiņu.⁹⁵ Pēc arheoloģes domām, par to liecina, piemēram, Boķu kapulaukā atklātā parādība – kapu uzkalniņa “paplašināšana”,

pārvietojot uzkalniņa riņķa akmeņus. Latgaļu migrācija vidējā dzelzs laikmetā, viņasprāt, varēja būt saistīta vienīgi ar to tālāku virzību uz ziemeļiem somugru apdzīvotajās teritorijās.⁹⁶

Jāmin, ka E. Šnore agrajā dzelzs laikmetā Latvijas austrumu daļā vēl neizdala vēlās švikātās keramikas kultūras apgabalu. To identificējis A. Vasks 20. gs. deviņdesmitajos gados.⁹⁷ E. Šnore šī apgabala pieminekļus, piemēram, 20. gs. trīsdesmitajos gados pētīto Dignājas pilskalnu, agrajā dzelzs laikmetā arī saista ar latgaļu (jeb precīzāk – protolatgaļu) kultūru.⁹⁸

Tik viennozīmīgus spriedumus E. Šnore neizdara attiecībā uz Dzīlnaskalna un Daņilovkas I kapulauku jeb uzkalniņiem ar apkārt veidotu grāvīti. Viņa gan uzsver faktu, ka tie ir vistālāk uz ziemeļiem izvirzītie agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauki, kā arī norāda uz būtiskām uzbūves iezīmēm, kas tos atšķir no pārējiem Dienvidlatvijas uzkalniņiem. Arheoloģe tos skata galvenokārt saistībā ar baltu etnoģenēzi,⁹⁹ taču, pamatojoties uz visām atšķirīgajām iezīmēm, secina, ka jautājums par šo kapulauku etnisko piederību vēl nav skaidrs.¹⁰⁰ Viņa vien norāda uz jaukto somiski latvisko apdzīvotību šajā latgaļu teritorijas ziemeļu daļā. Jānis Ciglis un Arnis Radiņš jaunākajos pētījumos šos kapulaukus izdala kā atsevišķus agrā dzelzs laikmeta kultūras apgabala pieminekļus, kas atšķirībā no pārējiem Dienvidlatvijas uzkalniņiem ir uzskatāmi par senāku dzelzs laikmeta apbedīšanas tradīciju tiešu turpinājumu.¹⁰¹ Šādu saikni pieļauj arī E. Šnore, norādot, ka daži apbedījumi šajos uzkalniņos zīmīgi ar lielu akmeņu “spilveniem”, kas nolikti kapa galvgalī un, šķiet, ir akmeņu šķirstu reminiscence.¹⁰² Taču arheoloģe šos pieminekļus datē nevis ar 1.–2. gs., kā tas ir jaunākajos pētījumos, bet gan ar 3.–4. gs.,¹⁰³ tādējādi izslēdzot tiešas kontinuitātes iespējamību.

Jāpiemin, ka piecdesmitajos gados E. Šnore pirmo reizi plašāk pētījusi un sākotnēji kā agrā dzelzs laikmeta ar slāviem saistītus pieminekļus skatījusi arī austrumu pierobežā kompleksās ekspedīcijas ietvaros 1954. gadā Zilupes apzināšanas laikā Katalavā un Pasiēnā pētītos uzkalniņus ar kremācijas paliekām, kur vienīgie atradumi bez kalcinētu kaulu paliekām bija atsevišķi keramikas fragmenti.¹⁰⁴ Šāds secinājums izdarīts, balstoties uz pieminekļu uzbūves un apbedīšanas tradīciju analogijām kriviču arheoloģiskajā materiālā. Tomēr jau nedaudz vēlāk, sākot ar sešdesmitajiem gadiem, E. Šnore norāda, ka šāda veida kapulauki Latvijas teritorijā parādās slāvu ekspansijas rezultātā tikai vidējā dzelzs laikmeta vidū.¹⁰⁵ Līdzīgi arī jaunākajos pētījumos A. Radiņš pēc keramikas analīzēm šos uzkalniņus datē ar 1. g.t. pēc Kr. vidu, turklāt apšaubā šo pieminekļu saistību ar slāvu kultūru.¹⁰⁶ Viņš uzskata, ka tie saistīti ar baltu etniskās vienības – Dņepras–Dvinas kultūru.¹⁰⁷

Bez daudzajiem ar etnisko vēsturi saistītajiem jautājumiem vēl viena zīmīga tēma E. Šnores Latvijas agrajam dzelzs laikmetam veltītajos

darbos ir sociālais aspekts. Jau trīsdesmitajos gados pētījumā par Slates sila uzkalniņiem arheoloģe novērojusi, ka viens dominējošais virziens (ZR–DA) konstatējams uzkalniņu centrā tieši uz pamatzemes guldītajiem mirušajiem.¹⁰⁸ Tas ļāva secināt, ka kapa vietas izvēle norāda uz dažādiem sociālas dabas jautājumiem, tātad uzkalniņu centrā guldītie varētu būt bijuši nozīmīgākie cilts locekļi. Sociāli ekonomiskā jautājuma akcenti īpaši nozīmīgi kļuva padomju laikā, kad Latvijas arheoloģijā kā valsts oficiālā dogma ienāca marksistiskā pētniecības metodoloģija. Agrais dzelzs laikmets tika skatīts kā ģints attiecību sairšanas periods.¹⁰⁹ Mūsu ēras sākumā, ražošanas spēku pieauguma rezultātā mazajām saimēm atdaloties no saimju kopienām, iesākās ģints iekārtas sabrukums un attīstījās atsevišķu saimju ražošana un privātu bagātību uzkrāšanās, kā arī kopienas locekļu ekspluatācija. E. Šnore šo pamatā H. Mooras izstrādāto arheoloģiskā materiāla interpretācijas shēmu pārņēma arī agrā dzelzs laikmeta apbedīšanas tradīciju skaidrojumos.¹¹⁰ Līdzīgi kā igauņu arheologs, arī E. Šnore atzina, ka agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauki ir patriarhālo lielo saimju vai saimju kopienu kopīgās apbedīšanas vietas. Katrs atsevišķs akmeņu krāvums un uzkalniņš, kurā apbedīti vairāki mirušie, ir kā maza kapsētiņa – saimju kopienā ietilpstošas vienas mazās saimes apbedījumu vieta, kur centrā guldītais bijis saimes galva. Arī šis pieņēmums jaunākajos pētījumos noraidīts. Piemēram, A. Vasks, izmantojot matemātiskās metodes, secina, ka apbedīto skaits uzkalniņos (ņemot vērā to hronoloģisko amplitūdu) ir pārāk mazs, lai tos uzskatītu par visas saimes apbedījumu vietām.¹¹¹ Līdz ar to izvirzīts pieņēmums, ka uzkalniņus var uzskatīt ne tikai par apbedījumu vietu, bet arī par sava veida sabiedrības manifestācijas zīmi.

Visus šos iepriekšminētos agrā dzelzs laikmeta aspektus E. Šnore skārusi kopumā apmēram 50 zinātniskās un populārzinātniskās publikācijās. Tajās skatīti gan tipoloģijas un hronoloģijas jautājumi, gan dažādi saimnieciskie aspekti, gan ar agrā dzelzs laikmeta etnisko vēsturi un sociālajiem aspektiem saistīti jautājumi. Arheoloģe savos pētījumos balstījusies ne tikai uz arheoloģisko materiālu, bet arī uz antropoloģiskajiem, lingvistiskajiem un etnogrāfiskajiem datiem.

SECINĀJUMI

Elvīras Šnores devums Latvijas agrā dzelzs laikmeta pētniecībā aptver gan nozīmīgus šī posma pieminekļu arheoloģiskos lauka pētījumus, gan arī būtiskas teorētiskās atziņas.

Arheoloģes 27 pieminekļu izrakumu rezultāti atspoguļo un raksturo gandrīz visus Latvijas teritorijā atklātos agrā dzelzs laikmeta pieminekļu veidus, to izplatības areālus. Lielākoties pētītas apbedījumu vietas. E. Šnore veikusi arheoloģiskos pētījumus Latvijas

ziemeļu daļas akmeņu krāvumu kapulaukos (gan Ziemeļkurzemē, gan Ziemeļvidzemē–Ziemeļlatgalē), Latvijas dienvidu daļas uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukos (galvenokārt to austrumu grupas areālā, taču atsevišķi nozīmīgi pētījumi bijuši arī rietumu grupas pieminekļos), tāpat viņas vadībā veikti izrakumi Latvijas ziemeļaustrumu uzkalniņu bez akmeņu riņķa kapulaukos. Skaitliski visvairāk pētītas Latvijas austrumu daļas apbedījumu vietas, it īpaši – uzkalniņi ar akmeņu riņķi. Latvijas austrumu daļā E. Šnore veikusi izrakumus arī vairākās dzīvesvietās (gan pilskalnos, gan atklāta tipa apmetnēs), kas ietilpst kā akmeņu krāvumu kapulauku, tā arī uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku izplatības areālā. Viena dzīvesvieta pētīta arī Latvijas dienvidaustrumu daļā – t.s. vēlās švikātās keramikas kultūras apgabalā. Vienīgais Latvijas reģions, kur E. Šnore nav veikusi izrakumus agrā dzelzs laikmeta pieminekļos, ir valsts rietumu daļa – literatūrā visbiežāk ar protokuršiem saistītais līdzeno kapulauku areāls.

Izrakumos rūpīgi atsegtās un – ne mazāk svarīgi – detalizēti fiksētās agrā dzelzs laikmeta liecības sniedz nozīmīgu informāciju par šī posma materiālo un garīgo kultūru Latvijas teritorijā. Atsevišķi pētītie objekti kļuvuši par hrestomātiskiem piemēriem, raksturojot noteiktas Latvijas agrā dzelzs laikmeta pieminekļu grupas vai t.s. kultūras apgabalus (piemēram, Lazdiņi, Melderišķi, Dzilnaskalns u.c.).

E. Šnores arheoloģiskie lauka darbi spilgti raksturo arī divu Latvijas arheoloģiskās pētniecības posmu iezīmes, prioritātes un agrā dzelzs laikmeta izpētes stāvokli kopumā. Trīsdesmitajos gados veiktie arheoloģiskie lauka pētījumi lielākoties bija glābšanas darbi Pieminekļu valdes uzdevumā. Atsevišķos gadījumos norisūši arī pārbaudes izrakumi, lai noskaidrotu senlietu atradumu vietas raksturu. Turpretī padomju laikos bez glābšanas izrakumiem rīkotas arī plašas ekspedīcijas mazāk pētītu jautājumu noskaidrošanai. Ekspedīciju ietvaros veikti gan izrakumi, gan arheoloģisko pieminekļu apzināšana. Agrā dzelzs laikmeta izpētes stāvokli Latvijā raksturo arī fakts, ka E. Šnores pētīto šī perioda pieminekļu vidū dominē tieši apbedījumu vietas. Jau minēts, ka šī perioda dzīvesvietas, kas galvenokārt ir atklāta tipa apmetnes, salīdzinājumā ar kapulaukiem vispār Latvijas arheoloģijā zināmas daudz mazākā skaitā. Taču likumsakarīgi, ka vienīgais pētītais vēlās švikātās keramikas kultūras apgabala piemineklis ir dzīvesvieta. Šai kultūrai piederīgas agrā dzelzs laikmeta apbedījumu vietas līdz šim nav atklātas. Arī E. Šnores “specializācija” Latvijas austrumu daļas uzkalniņu ar akmeņu riņķi izpētē ir likumsakarīga. Tieši vizuāli pamanāmie no smiltīm veidotie uzkalniņi, turklāt ar bagātīgu kapu inventāru ir viens no visvairāk postītajiem pieminekļu veidiem, īpaši saimnieciski intensīvi apgūtajā Latvijas austrumu daļā. Līdz ar to daudz vairāk ziņu par tiem nonācis līdz arheologiem un daudz vairāk bija nepieciešams organizēt šo pieminekļu glābšanas darbus.

Apmēram 50 tieši vai pastarpināti agrajam dzelzs laikmetam vēltītajās publikācijās E. Šnore pievērsusies pieminekļu izrakumu materiāla sistematizēšanai, tipoloģijai un hronoloģijai. Nozīmīgi ir arī arheoloģes veiktie etniskās vēstures pētījumi, kuros mēģināts skaidrot gan konkrētu pieminekļu veidu izcelšanās, gan arī etniskās piederības jautājumus. Tāpat apbedīšanas tradīciju liecības interpretētas arī sociālā aspektā.

Savos teorētiskajos pieņēmumos E. Šnore vienmēr bijusi piesardzīga un nereti izvairījies no konkrētiem apgalvojumiem. Pieminekļu izcelsmes un etnisko jautājumu aspektā arheoloģes viedoklis pamatā balstījās atziņā, ka tieši agrajā dzelzs laikmetā noformējās vēlāk rakstiskajos avotos minētās baltu ciltis. Līdz ar to E. Šnore konkrētu pieminekļu izplatības areālu saista ar protozemgaļiem, vēl vāji diferencētiem protosēļiem un protolatgaļiem utt. Jāmin, ka E. Šnore savos teorētiskajos darbos neizdala vairākus šobrīd identificētos t.s. agrā dzelzs laikmeta kultūras apgalbus, piemēram, vēlās švikātās keramikas kultūras pieminekļus viņa pieskaita latgaļiem jeb, precīzāk, protolatgaļiem. Sociālā aspektā arheoloģe pieminekļus interpretē kā tiešu sabiedrības uzbūves un sociālo attiecību atspulgu.

Arī E. Šnores historiogrāfija, līdzīgi kā arheoloģisko lauka darbu raksturs, spilgti atspoguļo Latvijas agrā dzelzs laikmeta izpētes gaitu. Līdz Otrajam pasaules karam galvenās risinātās tēmas ir agrā dzelzs laikmeta tipoloģijas, hronoloģijas un pieminekļu etniskās piederības problēmas. Padomju okupācijas posmā līdz ar marksistiskās ideoloģijas dogmu ienākšanu zinātnē paralēli iepriekšminētajiem aspektiem uzsvērta laikmeta sociāli ekonomiskā interpretācija. Tieši E. Šnore un H. Moora kā šī posma vadošie Baltijas pētnieki pirmo reizi Latvijas arheoloģisko materiālu iekļāva šajā marksistiskās ideoloģijas shēmā. Lai arī šodien padomju laikā pieņemtā retorika un daļa arheoloģiskā materiāla skaidrojumu tiek noraidīta, E. Šnores veikumu nevar neievērot. Pirmkārt, padomju laikā šāda arheoloģiskā materiāla interpretācija bija obligāta jebkuram pētniekam, kas vēlējās strādāt savā jomā. Otrkārt, šī marksistiskā interpretācija ienesa Latvijas arheoloģijas zinātnē jaunu skatījumu, kas pieejas ziņā bija tuvs visā Eiropā kopš sešdesmitajiem gadiem aktuālajai procesuālajai arheoloģijai.

Kopumā E. Šnore iezīmē šādu agrā dzelzs laikmeta ainu Latvijas aizvēsturē. Latvijas ziemeļu daļā turpināja attīstīties senākā dzelzs laikmeta sabiedrības. Turpretī dienviddaļā no dienvidiem ieplūda un apmetās jaunas cilvēku masas, kas pēc etniskās izcelsmes un kultūras bija radniecīgas iepriekšējā periodā šajā teritorijā dzīvojošajām švikātās keramikas ciltīm. Ienācēji ar raksturīgo mirušo apbedīšanu uzkalniņos ar akmeņu riņķi pamazām izveidoja divas lokālas grupas – austrumu un rietumu grupu. Sabiedrība bija visai egalitāra. Tā sastāvēja no nelielām saimēm, kas galvenokārt dzīvoja atklāta tipa

apmetnēs guļbūves konstrukcijās celtās ēkās un pamatā nodarbojās ar zemkopību. Atsevišķas saimes, iespējams, tikai noteiktās situācijās apdzīvoja arī pilskalnus.

Nobeigumā var teikt, ka Elvīra Šnore devusi nepārvērtējamu ieguldījumu Latvijas agrā dzelzs laikmeta pētniecībā. Arheoloģes izrakumi un jaunu pieminekļu apzināšanas darbi devuši bagātīgu materiālu tālākai laikmeta izzināšanai. Neskatoties uz to, ka vairāki no E. Šnores teorētiskajiem pieņēmumiem šodien tiek noraidīti, tiem ir būtiska loma Latvijas agrā dzelzs laikmeta pētniecības attīstībā. Visbeidzot jāpiemin, ka E. Šnore, regulāri apsekojot ne tikai eventuālos, bet arī reģistrētos pieminekļus, uzraudzījusi šī mantojuma saglabāšanu nākamajai pētnieku paaudzei un Latvijas senvēsturei.

E. ŠNORES ARHEOLOĢISKI PĒTĪTO LATVIJAS AGRĀ DZELZS LAIKMETA SENVIETU SARAKSTS

Nr. p.k.	Nosaukums	Pieminekļa veids	Atrašanās vieta (bij. raj., pag.)	Pētniecība (izrakumu vadītājs, gads)	Kopējā hronoloģija
1.	Asote	plsk	Jēkabpils, Kūku	E. Šnore, 1949–1954	B–D ₄
2.	Daņilovka I (Kara kapi)	uzk kpl	Balvu, Šķilbēnu	E. Šnore, 1951–1952	D ₁ –D ₂
3.	Dignāja	plsk	Jēkabpils, Dunavas	E. Šnore, 1939; A. Vasks, 1989–1990	B–D ₄
4.	Dīcmaņi–Pilsīņķi (Vistu kapi)	kpl	Dobeles, Lielaucis	E. Šnore, 1937	D ₂ –D ₃
5.	Dzilnas-kalns	uzk kpl	Balvu, Šķilbēnu	E. Šnore, 1952	D ₂
6.	Grīnerti	kpl	Dobeles, Lielaucis	E. Šnore, 1935	B–D ₄
7.	Kalnabrici	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Cēsu, Vecpiebalgas	E. Šnore, 1948	D ₂ –D ₄
8.	Kivti	apm	Ludzas, Zvirgzdenes	E. Šnore, 1938, 1948, 1955, 1957, 1958	B–D ₃
9.	Klētnieki	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Ogres, Ķeīpenes	E. Šnore, 1934	D ₂ –D ₃

Nr. p.k.	Nosaukums	Pieminekļa veids	Atrašanās vieta (bij. raj., pag.)	Pētniecība (izrakumu vadītājs, gads)	Kopējā hronoloģija
10.	Ķebēni	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Jēkabpils, Rītes	E. Šnore, 1940	D ₁ -D ₃ , V
11.	Ķīšukalns	apm	Ludzas, Zvirgzdenes	A. Šneiders, 1894; E. Šnore, 1959	A-D ₄
12.	Ķunci	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Jēkabpils, Sēlpils	E. Šnore, 1981	D ₂ -V
13.	Lazdiņi (Roceži)	akmeņu krāvumu kpl	Talsu, Laidzes	E. Šnore, 1933-1934	D ₁ -D ₃
14.	Lejasoķēni	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Ogres, Krapes	E. Šnore, 1933	D ₂ -D ₃
15.	Lejnieki	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Madonas, Mārcienas	E. Šnore, 1983	D ₂
16.	Lielpuderi	akmeņu krāvumu kpl	Rēzeknes, Sakstagala	E. Šnore, 1932; Riekstiņš 1933, 1935	D ₁ -D ₃ , V
17.	Melderišķi	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Jēkabpils, Rītes	E. Šnore, 1933	D ₂ -D ₃
18.	Nukšas	apm	Ludzas, Nukšu	E. Šnore, J. Graudonis 1947-1948	D ₂
19.	Pīgēni (Lejasdopeļi)	apm	Aizkraukles, Staburaga	E. Šnore, 1961-1962; M. Bresava, 1963	D ₁ -D ₄
20.	Putras	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Dobeles, Tērvetes	E. Šnore, 1955	D ₂ -D ₃ , V
21.	Ratulāni	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Jēkabpils, Saukas	E. Šnore, 1978-1979	D ₂ -V
22.	Razbuki	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Jēkabpils, Elkšņu	E. Šnore, 1934	D ₂
23.	Salenieki	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Jēkabpils, Sēlpils	E. Šnore, 1966	D ₂

Nr. p.k.	Nosaukums	Pieminekļa veids	Atrašanās vieta (bij. raj., pag.)	Pētniecība (izrakumu vadītājs, gads)	Kopējā hronoloģija
24.	Sāviena (Vilči)	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Madonas, Ļaudonas	E. Šnore, 1942	D ₂ -D ₃
25.	Stūreļi (Ogas)	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Jēkabpils, Rites	Žuravskis, 19. gs. beigas, 20. gs. sāk.; E. Šnore, 1941	D ₁ -D ₂
26.	Zesercelmi	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Daugavpils, Bebrenes	E. Šnore, 1934	D ₂ -D ₃
27.	Zvanītāji	uzk kpl ar akmeņu riņķi	Jēkabpils	E. Šnore, 1974	D ₂ -D ₃ , V-J

Saisinājumi: A – akmens laikmets (8500.–1500. g. pr. Kr.), B – bronzas laikmets (1500.–500. g. pr. Kr.), D₁ – senākais dzelzs laikmets (6. gs. pr. Kr. – 1. gs.), D₂ – agrais dzelzs laikmets (1.–5. gs.), D₃ – vidējais dzelzs laikmets (5.–9. gs.), D₄ – vēlais dzelzs laikmets (9.–12./13. gs.), V – viduslaiki (13./14. gs. – 16. gs. vidus), J – jaunie laiki (16. gs. vidus – 20. gs. sākums); uzk kpl – uzkalniņu kapulauks, plsk – pilskalns, apm – apmetne.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ *Mugurēvičs Ē.* Elvīras Šnores dzīves un zinātniskās darbības apraksts // *Arheologi Elvīra Šnore (1905–1996) un Rauls Šnore (1901–1962). Biobibliogrāfija, vēstules, laikabiedru atmiņas / Sast. A. Caune.* – Rīga, 1997. – 11. lpp.; *Mugurēvičs E.* Arheoloģes Elvīras Šnores publicētie darbi [bibliogrāfija] // *Arheologi Elvīra Šnore ..* – 16.–28. lpp.
- ² *Latvijas PSR arheoloģija (turpmāk – LA) / Red. A. Bīrons, Ē. Mugurēvičs, Ā. Stubavs, E. Šnore.* – Rīga, 1974. – 324.–344. lpp.; *Latvijas senākā vēsture. 9. g.t. pr. Kr. – 1200. g. (turpmāk – LSV) / Red. A. Vasks, Ē. Mugurēvičs.* – Rīga, 2001. – 378.–413. lpp.; *Arheologu pētījumi Latvijā (turpmāk – APL) 2000. un 2001. gadā / Atb. red. I. Ose.* – Rīga, 2002. – 463 lpp.; *APL 2002. un 2003. gadā / Atb. red. I. Ose.* – Rīga, 2004. – 171 lpp.; *APL 2004. un 2005. gadā / Sast. I. Ose.* – Rīga, 2006. – 135 lpp.; *APL 2006. un 2007. gadā / Sast. A. Vilcāne.* – Rīga, 2008. – 245 lpp.
- ³ *Šnore E.* Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi Latvijas austrumu daļā. – Rīga, 1993. – 112 lpp.
- ⁴ *Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896.* – Rīga, 1896. – S. XII, XIII; *Ebert M.* Die Baltischen Provinzen Kurland, Livland, Estland // *Praehistorische Zeitschrift.* – 1913. – Bd. 5, H. 3/4. – S. 528–559. M. Eberts 1913. gadā vecāko dzelzs laikmetu pēc

Austrumprūsijas parauga daļa arī sīkākos posmos, kur 1.–2. gs. ir B periods jeb agrais romiešu posms, bet 3.–4. gs. – C periods jeb vēlāis romiešu posms.

- ⁵ Moora H. Dzelzs laikmets // Latvijas arheoloģija / Red. F. Balodis. – Rīga, 1926. – 35., 37. lpp.
- ⁶ Riekstiņš H. Latviešu cilšu kapu tipi un apbedīšanas paražas dzelzs laikmetā. – Rīga, 1935. – 5.–26. lpp.; Šnore E. 1.–4. gadsimteņi // Latviešu kultūra senatnē / Red. F. Balodis un R. Šnore. – Rīga, 1937. – 19.–38. lpp.; u.c. Atsevišķos izdevumos līdz pat četrdesmitajiem gadiem attiecībā uz 1.–4. gs. paralēli vēl arvien tiek lietots apzīmējums *senākā dzelzs laikmeta romiešu posms*. Piemēram: Balodis F. Senākie laiki. Latviešu senvēsture // Latviešu vēsture, 1 / Red. F. Balodis, A. Tentelis. – Rīga, 1938. – 79.–111. lpp.
- ⁷ Mugurēvičs Ē. Elvīras Šnores dzīves .. – 9., 10. lpp.
- ⁸ Šnore E. Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos 1927. gadā // Arheoloģijas raksti. 1. sēj., 1. daļa. – Rīga, 1933. – 5. lpp.
- ⁹ Mugurēvičs Ē. Elvīras Šnores dzīves .. – 10. lpp.; Šnore E. Izrakumi Slates sila .. – 32 lpp.
- ¹⁰ Mugurēvičs Ē. Elvīras Šnores dzīves .. – 10. lpp.
- ¹¹ Zariņa A. No atmiņām par Elvīru Šnori // Arheologi Elvīra Šnore .. – 114. lpp.
- ¹² Mugurēvičs Ē. Arheoloģei Elvīrai Šnori – 100. Zinātniskā darbība padomju varas apstākļos pēckara periodā // Arheoloģija un etnogrāfija (turpmāk – AE). – Rīga, 2005. – 21. laid. – 9. lpp.
- ¹³ Viksne R. Krimināllieta Nr. 15463 // Arheologi Elvīra Šnore .. – 86.–96. lpp.
- ¹⁴ Mugurēvičs Ē. Arheoloģei Elvīrai Šnori .. – 9. lpp.
- ¹⁵ Turpat.
- ¹⁶ Zinātniskā korespondence E. Šnores privātarhīvā, kas glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē. – LVI Pa: 539-1.
- ¹⁷ Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi Latvijas .. – 112 lpp.
- ¹⁸ E. Šnores vēstule Konstacei Ozolai 1981. gada 22. janvārī // Arheologi Elvīra Šnore .. – 74. lpp.
- ¹⁹ Zariņa A. No atmiņām par Elvīru Šnori .. – 114. lpp.
- ²⁰ Šnore E. Pārskats par izrakumiem Zesercelmu senkapos 1934. g. – LNVM AA: 635; kvadrātie kavās raksta autores papildinājumi.
- ²¹ Šnore E. Pārskats par izrakumiem Razbuku senkapos 1934. g. – LNVM AA: 636.
- ²² Šnore E. Ziņojums par aizsardzības izrakumiem Lielpuderu sādžā akmens krāvuma kapos 1932. g. – VI AA: 1031; Lielpuderu senlietu kolekcija. – LNVM A 10904: 48–54, 8224: 34 u.c.
- ²³ Šnore E. Pārskats par izrakumiem Lazdiņu senkapos 1933.–1934. g. – LNVM AA: 634; Шноре Э. Каменный могильник в Лаздыни // Studia archaeologica in memoriam Harri Moora. – Tallinn, 1970. – C. 189–196.
- ²⁴ Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes. 1. Agrais un vidējais dzelzs laikmets (1.–8. gs. pēc Kr.) // Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigaie, 19.–23. VIII 1930. Latvijas Universitātes Raksti. Filoloģijas un filozofijas fakultātes sērija. – Rīga, 1936. – 1. sēj. – 17.–22. lpp.

- ²⁵ Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes .. – 22. lpp. Pēc Andreja Vaska pētījumiem zināms, ka šajā laikā bija atklāti arī vairāki citi agrā dzelzs laikmeta akmeņu krāvumu kapi, taču tolaik par tiem bija cits priekšstats un lielākoties tie uzskatīti par nenoskaidrotām atradumu vietām. – Vasks A. Akmeņu krāvuma kapulauki Kurzemē // AE. – Rīga, 2003. – 21. laid. – 141.–151. lpp.
- ²⁶ Vasks A. Akmeņu krāvuma kapulauki .. – 142.–149. lpp.
- ²⁷ Rēzeknes apriņķa Makašānu pagasta mape. – LNVM AA.
- ²⁸ Šnore R. Izrakumi Salenieku “Kara kapos” Makašānu pagastā // Senatne un Māksla (turpmāk – SM). – 1936. – Nr. 2. – 25.–45. lpp.
- ²⁹ Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 8.–31. lpp.
- ³⁰ Šnore E. Pārskats par arheoloģiskajiem pārbaudes izrakumiem Putru kapulaukā 1955. gadā. – VI AA: 948.
- ³¹ Mieriņa A. Zemnieki un lauksaimniecība // Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres. – Rīga, 2000. – 108. lpp.
- ³² LSV. – 215. lpp., 158. att.
- ³³ Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes .. – 9.–15. lpp. Nav izslēgts, ka daļa no agrā dzelzs laikmeta atradumu vietām arī saistīta ar postītiem uzkalniņiem.
- ³⁴ Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 5. lpp.; Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes .. – 9.–15. lpp.; Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. II Teil: Analyse. – Tartu, 1938. – S. 683–721; Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1982. un 1983. gada pētījumu rezultātiem (turpmāk – ZASM par .. gadu) / Atb. red. I. Ronis. – Rīga, 1984. – 132 lpp.; ZASM par 1984. un 1985. gadu / Atb. red. I. Ronis. – Rīga, 1986. – 155 lpp.; ZASM par 1986. un 1987. gadu / Atb. red. I. Ronis. – Rīga, 1988. – 176 lpp.; ZASM par 1988. un 1989. gadu / Atb. red. I. Ronis. – Rīga, 1990. – 155 lpp.; ZASM par 1990. un 1991. gadu / Atb. red. Ē. Mugurēvičs. – Rīga, 1992. – 131 lpp.; ZASM par 1992. un 1993. gadu / Atb. red. Ē. Mugurēvičs. – Rīga, 1994. – 111 lpp.; ZASM par 1994. un 1995. gadu / Atb. red. I. Ose. – Rīga, 1996. – 160 lpp.; ZASM par 1996. un 1997. gadu / Atb. red. I. Ose. – Rīga, 1998. – 111 lpp.; ZASM par 1998. un 1999. gadu / Atb. red. I. Ose. – Rīga, 2000. – 414 lpp.; APL 2000. un 2001. gadā .. – 463 lpp.; APL 2002. un 2003. gadā .. – 171 lpp.; APL 2004. un 2005. gadā .. – 135 lpp.; APL 2006. un 2007. gadā .. – 245 lpp.
- ³⁵ Piemēram, rietumu grupas uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukos individuālie uzkalniņi atklāti Zanes, Īles mežniecības, Rūsīšu–Debešu, Andziņu kapulaukā; austrumu grupas – Slates sila kapulaukā. Hausmann R. Hügelgräber zu Zanten // Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1892. – Mitau, 1893. – S. 68–71, 74; Stepiņš P. Senkapi Īles mežā // AE. – Rīga, 1974. – 11. laid. – 111.–120. lpp.; Stepiņš P. Pārskats par izrakumiem Rubas pag. Rūsīšos–Debešos 1940. gadā. – LNVM AA 280; Ģinters V. Pārskats par izrakumiem Andziņu kapulaukā 1931. gadā. – LNVM AA 56; Šnore E. Izrakumi Slates sila .. – 23. lpp.
- ³⁶ Piemēram, rietumu grupas uzkalniņos vīriešu kapos iegūti galvenokārt dzelzs uznavas cirvji, bet austrumu grupas vīriešu kapos – lielākoties kātcauruma cirvji (šaurasmens cirvji); sieviešu kapos rietumu grupā no darbarīkiem raksturīgāki ir dzelzs kātcauruma kapļi, austrumu grupā – sirpji; tāpat rietumu grupā kā krūšu rota bieži izmantotas saktas, bet austrumu grupā – lielākoties rotadatas u.c. – LSV. – 219. lpp.

- ³⁷ Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 52. lpp.
- ³⁸ Šnore E. Abrenes ekspedīcijas pārskats, 1951. un 1952. gads. – VI AA: 12; Šnore E. Zilupes ekspedīcijas pārskats, 1954. gads. – VI AA: 23.
- ³⁹ Kompleksā ekspedīcija notika no 1955. līdz 1960. gadam. Šnore E. Latvijas PSR arheologu piedalīšanās Baltijas kompleksā arheoloģiskā, etnogrāfiskā un antropoloģiskā ekspedīcijā // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis (turpmāk – LZAV). – 1957. – Nr. 4. – 169., 170. lpp.
- ⁴⁰ Šnore R. Izrakumi Salenieku “Kara kapos” .. – 25.–45. lpp.; Abrenes apr. Šķilbēnu pag. Daņilovkas kpl. – LNVM AA. Zināms bija arī Struņķu sila kapulauks, taču tas vēl netika identificēts kā šī veida piemineklis. – Madonas apr. Jaungulbenes pag. Struņķu sila mape. – LNVM AA.
- ⁴¹ Ciglis J. Ziemeļaustrumu Latvija senākā dzelzs laikmeta beigās un agrā dzelzs laikmeta sākumā // LZAV, A. daļa. – 2007. – Nr. 4. – 23., 24. lpp. LSV. – 190. lpp.
- ⁴³ Stubavs A. Arheoloģiskā pētniecība Padomju Latvijā 1945.–1960. g. (ap-skats) // AE. – Rīga, 1962. – 4. laid. – 5. lpp.
- ⁴⁴ Šnore E. Pārskats par Sēļu I ekspedīcijas arheoloģiskajiem izrakumiem Lejasdopeļu arheoloģiskajā kompleksā 1961. gadā. – VI AA: 70. – 1. lp.; Zemītis G. Sēļu aizvēsture arheoloģisko pētījumu gaitā // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls (turpmāk – LVIŽ). – 2001. – Nr. 1. – 12. lpp.
- ⁴⁵ Mugarēvičs Ē. Elvīras Šnores dzīves .. – 12. lpp.
- ⁴⁶ Šnore E. Dignājas pilskalns: Īss pārskats par 1939. gada izrakumiem // SM. – 1939. – Nr. 4. – 56. lpp.; Шноре Э. Асотское городище // Материалы и исследования по археологии Латвийской ССР. – Рига, 1961. – Т. 2. – С. 13, 15, 147.
- ⁴⁷ Šnore E. Izrakumi apmetnē un kapulaukā Ludzas rajona Kivtu ciema Lielajā Apariņā // Referātu tēzes par arheologu un antropologu 1958. gada darba rezultātiem (turpmāk – RT). – Rīga, 1959. – 21.–23. lpp.; Šnore E. Celniecības liecības Kivtu apmetnē // AE. – Rīga, 1978. – 12. laid. – 59.–61. lpp.; Graudonis J., Šnore E. Pārskats par izrakumiem Nukšās 1947.–1948. gadā. – VI AA: 932. – 2. daļa; Nukšu apmetnes senlietu kolekcija. – LNVM A 65456: 148; Šnore E. Izrakumi Šelupinku Ķīšukalnā 1959. g. (Ludzas raj.) // RT 1959. – Rīga, 1960. – 4. lpp.; LA. – 100. lpp.
- ⁴⁸ Šnore E. Pārskats par Sēļu I ekspedīcijas arheoloģiskajiem izrakumiem Lejasdopeļu arheoloģiskajā kompleksā 1961. gadā. – VI AA: 70; Šnore E. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jēkabpils raj. Staburaga c/p Piģēnu apmetnē. – VI AA: 732.
- ⁴⁹ Tukuma apriņķa Zvārdes pagasta mape. – LNVM AA.
- ⁵⁰ LA. – 37. att.
- ⁵¹ Liepājas apriņķa Rucavas pagasta mape. – LNVM AA.
- ⁵² LSV. – 214.–217. lpp.
- ⁵³ Ziņas par E. Šnores 20. gs. divdesmitos, trīsdesmitos gados apzinātajiem pieminekļiem glabājas LNVM Arheoloģijas nodaļā, apriņķu arhīvā. Vēlākā laikā ekspedīcijās apzināto senlietu protokoli iekļauti konkrēto pieminekļu izrakumu pārskatos vai arī apkopoti noteiktu rajonu vai reģionu apzināšanas darbu pārskatos.
- ⁵⁴ Šnore E. Pārskats par Latgales un Vidzemes arheoloģisko pieminekļu apzināšanu 1968. gadā. – VI AA: 1118; Šnore E. Apzināšana Jēkabpils un Aizkraukles rajonos 1976.–1980. gadā. – VI AA: 864.

- ⁵⁵ Šnore E. Pārskats par Latgales un Vidzemes .. – 16. lp.
- ⁵⁶ Turpat. – 6. lp.
- ⁵⁷ Cēsu apriņķa Vaives pagasta mape. – LNVM AA.
- ⁵⁸ Daugavpils apriņķa Višķu pagasta mape. – LNVM AA.
- ⁵⁹ Šnore E. Apzināšana Jēkabpils un Aizkraukles rajonos 1976.–1980. gadā. – VI AA: 864. – 7., 46.–48., 76., 77., 84.–86. lp.; Šnore E. Arheoloģiskās ekspedīcijas darbs Augšzemē 1978. gadā // ZASM par 1978. gadu. – Rīga, 1979. – 81. lpp.
- ⁶⁰ Sk.: Mugurēvičs E. Arheoloģes Elvīras Šnores publicētie darbi .. – 16.–28. lpp.
- ⁶¹ Šnore E. Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos .. – 32 lpp.; Шноре Э. Каменный могильник в Лаздыни .. – С. 189–196.
- ⁶² Шноре Э. Асотское городище .. – С. 5–166.
- ⁶³ Šnore E. 1.–4. gadsimteņi .. – 19.–38. lpp.
- ⁶⁴ Moora H. Pirmatnējā kopienas iekārta un agrā feodālā sabiedrība Latvijas PSR teritorijā. – Rīga, 1952. – 169 lpp.
- ⁶⁵ Sne A. Social archaeology in Latvia: a survey // Inside Latvian Archaeology / Ed. by O. W. Jensen e.c. – Göteborg, 1999. – P. 97, 98.
- ⁶⁶ H. Mooras 1948. gada 20. decembrī E. Šnorei adresētā vēstule. – LVI Pa: 539-1: 106; raksta autorei tulkojums no krievu valodas.
- ⁶⁷ Mugurēvičs E. Arheoloģei Elvirai Šnorei .. – 11. lpp.
- ⁶⁸ Moora H., Šnore E. Pirmatnējā kopienas iekārta LPSR teritorijā. Ģints iekārtas sairšana (m. ē. I–IV gs.) // Latvijas PSR vēsture. I sējums. No vissenākajiem laikiem līdz 1860. gadam / Atb. red. J. Zutis. – Rīga, 1953. – 21.–27. lpp.
- ⁶⁹ Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 112 lpp.
- ⁷⁰ Шноре Э. Латгало-славянские контакты на территории восточной Латвии во второй половине I-го и начале II-го тысячелетия н.э. // Acta Baltico-Slavica. – Bialystok, 1969. – Т. 6. – С. 145–157; Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. – Вильнюс, 1985. – С. 39–47; Šnore E. Celtniecības liecības Kivtu apmetnē .. – 52.–75. lpp.; u.c.
- ⁷¹ Šnore E. 1.–4. gadsimteņi .. – 19.–38. lpp.
- ⁷² Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. I Teil: Die Funde. – Tartu, 1929. – 194 S.; II Teil: Analyse. – Tartu, 1938. – 749 S.
- ⁷³ Šnore E. Celtniecības liecības Kivtu apmetnē .. – 59.–61. lpp.
- ⁷⁴ Ciglis J., Zirne S., Žeiere I. Lībieši senatnē. – Rīga, 2001. – 7.–8. lpp.
- ⁷⁵ Šnore E. Lībji, lībieši (aizvēsture) // Latviešu konversācijas vārdnīca. – Rīga, 1935. – 12. sēj. – 23277.–23278. sl.; Шноре Э. Каменный могильник в Лаздыни .. – С. 195.
- ⁷⁶ Ciglis J., Zirne S., Žeiere I. Lībieši senatnē .. – 7., 8. lpp.
- ⁷⁷ Šnore E. Lībji, lībieši .. – 23277.–23278. sl.; Шноре Э. Каменный могильник в Лаздыни .. – С. 195.
- ⁷⁸ Moora H. Die Eisenzeit in Lettland .. – S. 38, 39; Balodis F. Senākie laiki. Latviešu senvēsture .. – 94. lpp.; Jākobsons F. Dzelzs laikmets Latvijā // Fēlikss Jākobsons. Austrumbaltijas dzelzs laikmeta pētījumi. Latvijas Vēstures muzeja Raksti. Nr. 6. – Rīga, 1999. – 46.–48. lpp.
- ⁷⁹ Šnore E. Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos .. – 22. lpp.
- ⁸⁰ Moora H., Šnore E. Pirmatnējā kopienas iekārta .. – 21.–27. lpp.

- ⁸¹ Шноре Э. Асотское городище .. – С. 142.
- ⁸² Turpat. – 130. lpp.
- ⁸³ Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов .. – С. 40, 44, 46; Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 76.–87. lpp.
- ⁸⁴ Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов .. – С. 40.
- ⁸⁵ Turpat.
- ⁸⁶ Vasks A. Kultūretniskā situācija agrajā un vidējā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā // LVIŽ. – 1998. – Nr. 1. – 10., 22. lpp.
- ⁸⁷ Sk.: Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 76.–79. lpp.; Vasks A. Kultūretniskā situācija agrajā un vidējā dzelzs laikmetā .. – 11.–22., 24. lpp.; Zemītis G. Sēļu aizvēsture arheoloģisko .. – 5.–28. lpp.; u.c.
- ⁸⁸ Šnore E. Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos .. – 23.–26. lpp.
- ⁸⁹ Šnore E. 1.–4. gadsimteņi .. – 19.–38. lpp.
- ⁹⁰ Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 76.–87. lpp.; Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов .. – С. 39.
- ⁹¹ Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 77. lpp.
- ⁹² Turpat. – 76.–87. lpp.
- ⁹³ Turpat. – 82. lpp.
- ⁹⁴ Vasks A. Kultūretniskā situācija agrajā un vidējā .. – 19. lpp.; Radiņš A. 10.–13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. Latvijas Vēstures muzeja Raksti. Nr. 5. – Rīga, 1999. – 155.–165. lpp.
- ⁹⁵ Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов .. – С. 43.
- ⁹⁶ Šnore E. Vidējais dzelzs laikmets (Pāreja uz šķiru sabiedrību) 5.–9. gs. Etniskās problēmas // LA. – 171. lpp.
- ⁹⁷ Vasks A. Kultūretniskā situācija agrajā un vidējā .. – 11.–13. lpp.; u.c.
- ⁹⁸ Šnore E. Dignājas pilskalns .. – 56., 61. lpp.
- ⁹⁹ Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов .. – С. 43.
- ¹⁰⁰ Šnore E. Latvijas PSR arheologu piedalīšanās .. – 170. lpp.; Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 83. lpp.
- ¹⁰¹ Bitner-Wroblewska A., Ciglis J., Radiņš A. Latvijas arheoloģiskās senlietas Polijas krātuvēs. – Rīga, 2005. – 218.–221. lpp.; Ciglis J. Ziemeļaustrumu Latvija senākā dzelzs laikmeta .. – 23. lpp.
- ¹⁰² Šnore E. Latvijas PSR arheologu piedalīšanās .. – 170. lpp.
- ¹⁰³ Ciglis J. Ziemeļaustrumu Latvija senākā dzelzs laikmeta .. – 23. lpp.; Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 83. lpp.
- ¹⁰⁴ Šnore E. Latvijas PSR arheologu piedalīšanās .. – 171. lpp.; Шноре Э. Латгало-славянские контакты .. – С. 147, 148, 150.
- ¹⁰⁵ Шноре Э. Латгало-славянские контакты .. – С. 147, 148, 150; LA. – 171. lpp.
- ¹⁰⁶ Radiņš A. 10.–13. gadsimta senkapi latgaļu .. – 49.–52. lpp.
- ¹⁰⁷ Turpat.
- ¹⁰⁸ Šnore E. Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos .. – 23. lpp.
- ¹⁰⁹ Moora H., Šnore E. Pirmatnējā kopienas iekārta .. – 21.–27. lpp.
- ¹¹⁰ Piemēram: Šnore E. Ratulānu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1979. gadā // ZASM par 1979. gadu. – Rīga, 1980. – 97. lpp.; Šnore E. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi .. – 33. lpp.
- ¹¹¹ Vasks A. Daži agrā un vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauku sociālās interpretācijas jautājumi // Cauri gadsimtiem. Latvijas Vēstures muzeja Raksti. Nr. 7. – Rīga, 2000. – 49. lpp.

Elīna Guščika

ELVĪRA ŠNORE AND RESEARCH
INTO THE EARLY IRON AGE OF LATVIA

Summary

Elvīra Šnore (1905–1996) is the most productive researcher into the Early Iron Age of Latvia (1st–4th centuries). She has excavated 27 archaeological monuments of this prehistoric period and published about 50 scientific and popular science papers. It was in the 1930s when the studies of the Early Iron Age were most intensive, but Elvīra Šnore's scientific interest in this period did not lessen even after that. She was the only one who continued research into prehistory of Latvia after the Soviet occupation. She became the principal teacher of the next generation of Latvian archaeologists, also future researchers into the Early Iron Age. Results of archaeological field works carried out by Elvīra Šnore and her ideas had a strong influence on the development of Latvian archaeology as well as improved concepts about the Early Iron Age of Latvia.

The results of excavations carried out by Elvīra Šnore reflect almost all types of the Early Iron Age monuments in Latvia. Most of the excavated monuments (21 objects) were burial grounds, which are also the most widely known Early Iron Age monuments of Latvia. Excavations were carried out in stone setting cemeteries (northern Kurzeme, northern Vidzeme and northern Latgale), in barrow cemeteries with stone circle (in southern Latvia) and in barrow cemeteries without stone circle (in north-eastern Latvia). The best explored are intensively devastated Early Iron Age barrow cemeteries with stone circle in eastern Latvia. Excavations were carried out in 15 cemeteries of this type. Archaeological research was also carried out in six settlement sites of the Early Iron Age, both in hillforts and in open settlements. They are related with different cultural areas, which are identified mostly by main burial practices. Some of them are located in the area of stone setting cemeteries in northern Vidzeme and northern Latgale, some in the area of barrow cemeteries with stone circle in Eastern Latvia, but only one of them is in the area of late Striated Pottery Culture. Research work carried out by Elvīra Šnore did not include only the Early Iron Age monuments of the so-called proto-Couronian area with flat cemeteries in western Latvia.

These archaeological field works reflect not only the situation in the Early Iron Age territory of Latvia, but also tendencies in Latvian archaeology. There can be distinguished two several phases. In the 1930s excavations mostly were of a small scale, carried out in order to salvage monuments from devastation. After World War II wide expeditions were organized, not only as salvage excavations, but also guided

by scientific interest. In the context of the Early Iron Age research, the most important was a preliminary expedition to the former district of Abrene which in 1944 was included into the territory of the RSFSR; this expedition was organized in 1951, as an introduction to a later complex USSR archaeological expedition.

Also on the theoretical level Elvīra Šnore discussed different problems of the Early Iron Age in Latvia. Typological and chronological researches as well as researches into ethnic and social problems were carried out. In the ethnic aspect Elvīra Šnore mainly held an opinion that the Early Iron Age had been the period during which tribes mentioned in written sources had formed; but in the social aspect she interpreted monuments of the Early Iron Age as a direct reflection of the socio-economic life or system.

These theoretical approaches reflect the situation during different periods of Latvian archaeology, too. In the 1930s, there were researches almost only into typology, chronology and into ethnical aspects, but during Soviet rule interpretations from the socio-economic view-point gained importance. Elvīra Šnore together with the Estonian archaeologist Harri Moora were the first who introduced the material of the Early Iron Age of Latvia in the theoretical framework of the Marxist-Leninist ideology where the explanations of changes in prehistory/history were determined mainly by the economic aspect.

In general we can say that Elvīra Šnore has left substantial archaeological material and records from the Early Iron Age of Latvia, and also made a significant impact on the further development of Roman Age archaeology in Latvia.

Iesniegts 21.10.2009.